

Maraq məşğələlərinin təşkili zamanı müasir təlim texnologiyalarından istifadə

Aynur Zülfüqar qızı Quliyeva

Lənkəran Dövlət Universiteti

E-mail: guliyevaaynur40@gmail.com

Rəyçilər: p.ü.f.d., dos. A.X. Əliyev,
filol.ü.f.d., dos. A.B. Əliyev

Açar sözlər: məktəbəqədər yaşlı uşaq, məktəbəqədər təhsil, müasir təlim texnologiyaları, fəal təlim metodları

Ключевая слова: дошкольник, дошкольное образование, современные технологии обучения, активные методы обучения

Key words: preschool child, preschool education, modern training technologies, active learning methods

Uşaqlar ailənin, xalqın, dövlətin, cəmiyyətin ən qiymətli sərvətidir. Bu cür qiymətli sərvəti istər fiziki, istərsə də mənəvi cəhətdən sağlam, cəmiyyətə faydalı vətəndaş, həmçinin Vətənə sadıq övlad kimi böyütmək çətin, məsuliyyətli, eyni zamanda şərəfli işdir. Bu günümüzün uşağı gələcəyin şagirdi, tələbəsi, ziyalısı, yazarı, alimi və s. olacaq. Məhz elə bu səbəbdən uşaqların təlim-tərbiyə işlərinə məktəbəqədər yaş dövründən başlamaq lazımdır.

Uşağın şəxsiyyət kimi formalaşmasında məktəbəqədər təhsilin rolu danılmazdır. Bütün dünyada olduğu kimi ölkəmizdə də məktəbəqədər təhsilə xüsusi diqqət ayrılır. Məktəbəqədər təhsil uşaqların özünəqulluq qaydalarını, məktəbə hazırlıqlarını və digər məsələləri özündə birləşdirir. Bu təhsil azyaşlı uşaqlar üçün nəzərdə tutulduğundan məşğələlər zamanı həcmə kiçik mətnlərdən, əsasən də şəkilli materiallardan istifadə edilir.

Uşaq bağçasında uşaqların aktiv fəaliyyəti adətən müxtəlif fəaliyyət növlərindən yararılır ki, bunların da əsasını məşğələlər, müxtəlif əmək növləri, müstəqil hərəkətlər, hərəkətli idman oyunları, əyləncələr, səhər gimnastikası, fiziki mədəniyyət məşğələləri, müstəqil fəaliyyət, həmçinin gəzinti təşkil edir (4, s. 30),

Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində tərbiyəçi-müəllim çalışmalıdır ki, məşğələlər uşaqların maraq dairəsinə uyğun olaraq təşkil olunsun. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, müxtəlif məşğələlər nəticəsində məktəbəqədər yaşlı uşaqlar həm zehni, həm də fiziki cəhətdən inkişaf edirlər. Belə ki, məktəbəqədər təhsil müəssisələrində riyaziyyat, savad təlimi, rəsm, quraşdırma, fiziki mədəniyyət və sair kimi məşğələlər yüksək səviyyədə tədris olunmaqdadır. Bu məşğələlər nəticəsində uşaqlarda əl qabiliyyəti üzə çıxarılır, onların maraq dairəsi genişlənir. Savad təlimi məşğələsində uşaqlar hərflərlə tanış olurlar. Bu məşğələni məktəbə atılan ilk addım hesab etmək olar. Riyaziyyat məşğələsinə rəqəmlərlə tanışlıqla başlayan uşaqlar tədricən toplama, çıxma əməliyyatlarını öyrənirlər. Bunu onlara asan yolla aşılamaq üçün tərbiyəçilər meyvələrdən, çubuqlardan və ya hər hansı bir əşyadan istifadə edirlər. Rəsm və quraşdırma məşğələlərində isə uşaqlar tamamilə sərbəstdirlər. Çəkdikləri rəsmdə və ya quraşdırdıqları hər hansı bir fiqurda onların maraq dairələri, əl qabiliyyətləri üzə çıxır.

Maraq məşğələlərinin növü və müddəti yaş qruplarından asılı olaraq dəyişir. Belə ki, uşaqların yaşı nəzərə alınaraq bu cür qruplaşdırılır:

— I körpələr qrupu (1-2 yaş)

- II körpələr qrupu (2-3 yaş)
- Orta qrup (3-4 yaş)
- Böyük qrup (4-5 yaş)
- Məktəbhazırlıq qrupu (5-6 yaş) (4, s. 46).

I körpələr qrupunda (1-2 yaş) məşğələlər ətraf mühitlə tanışlıq və nitq inkişafı, hərəkətlərin inkişafı, sensor tərbiyə (didaktik materiallarla, oyuncaqlarla, tikinti materialları ilə), musiqi təşkil olunur. Belə ki, məşğələnin müddəti 10 dəqiqədir və hər bir məşğələ yarımqruplarla keçirilir. Eyni gündə 2 məşğələ olan zaman məşğələnin biri günün ikinci yarısında keçirilməlidir.

II körpələr qrupunda (2-3 yaş) məşğələlər ətraf mühitlə tanışlıq və nitq inkişafı, hərəkətlərin inkişafı, sensor tərbiyə (didaktik materiallarla, oyuncaqlarla, tikinti materialları ilə), təsviri fəaliyyət, musiqi təşkil olunur. Məşğələ günün birinci yarısında keçirilir. Məşğələlərin müddəti 15 dəqiqədir, məşğələlər arası fasilə isə 10 dəqiqə olmalıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, şənbə günləri məşğələ keçirilmir, onun əvəzinə oyun və əyləncələr təşkil olunur.

Orta qruplarda (3-4 yaş) məşğələlər ətraf aləmlə tanışlıq və nitq inkişafı, fiziki mədəniyyət, məntiqi və riyazi təfəkkürün inkişafı, bədii təfəkkürün inkişafı, təsviri fəaliyyət (rəsm, yapma, kəsib-yapışdırma, quraşdırma), musiqi təşkil olunur. Məşğələlər günün birinci yarısında keçirilməlidir. Məşğələlərin müddəti 20 dəqiqə, məşğələlər arası fasilə isə 10 dəqiqə təşkil olunmalıdır. Zehni gərginlik tələb edən məşğələlərdə isə idman dəqiqəsi keçirilməlidir. Şənbə günləri məşğələ keçirilmir. Məşğələnin yerinə oyunlar, əyləncələr, gəzinti və ekskursiyalar, əmək fəaliyyəti təşkil olunmalıdır.

Böyük qruplarda (4-5 yaş) məşğələlər ətraf aləmlə tanışlıq və nitq inkişafı, fiziki mədəniyyət, məntiqi və riyazi təfəkkürün inkişafı, bədii təfəkkürün inkişafı, təsviri fəaliyyət (rəsm, kəsib-yapışdırma, yapma, quraşdırma) həftəəşırı musiqi təşkil olunur. Məşğələlər günün birinci yarısında keçirilməli, müddəti isə 25 dəqiqə təşkil olunmalıdır. Həmçinin məşğələlər arası fasilə 10 dəqiqə olur. Zehni gərginlik tələb edən məşğələlərdə idman dəqiqəsi keçirilir. Şənbə günləri məşğələ keçirilmir, onun əvəzinə uşaqlar ilə oyunlar, əyləncələr, gəzinti və ekskursiyalar, əmək fəaliyyəti təşkil olunur.

Məktəbhazırlıq qruplarında (5-6 yaş) isə məşğələlər ətraf aləmlə tanışlıq, fiziki mədəniyyət, məntiqi və riyazi təfəkkürün inkişafı, bədii təfəkkürün inkişafı, təsviri fəaliyyət (rəsm, yapma, kəsib-yapışdırma, quraşdırma), musiqi, savad təliminə hazırlıq və nitq inkişafı təşkil edir. Məşğələlər günün birinci yarısında keçirilir. Məşğələnin müddəti isə 30 dəqiqə təşkil olunmaqla, ara fasiləsi 10 dəqiqə verilir. Zehni gərginlik tələb edən məşğələlərdən sonra idman dəqiqəsi keçirilməlidir. Digər yaş qruplarında olduğu kimi burada da şənbə günləri məşğələ keçirilmir. Məşğələni əvəzləmək üçün uşaqlar ilə oyunlar, əyləncələr, gəzinti və ekskursiyalar, eyni zamanda əmək fəaliyyəti təşkil olunur.

Bəzən tərbiyəçi-müəllimlər məşğələ-təlim zamanı, bir sıra çətinliklərlə qarşılaşırlar. Məsələn:

- 1) Uşaqların təlim materialını dərk etməməsi;
- 2) Məşğələnin məqsəd və vəzifələrinin uşağın maraq və yaş səviyyəsinə uyğun gəlməməsi;
- 3) Uşaqların qazandıqları biliyi tətbiq edə bilməməsi;

Bütün bunlar da məşğələnin səmərəliliyini aşağı salır. Müəllimlər bu kimi çətinlikləri aradan qaldırmaq məqsədi ilə müasir təlim texnologiyalarından istifadəyə geniş yer verməlidirlər. Maraq məşğələlərinin təşkili zamanı yenilikçi müəllimlər tərəfindən bir sıra müasir təlim texnologiyalarından istifadə olunur. Yeni təlim texnologiyaları uşaqların yaradıcılıq qabiliyyətini inkişaf etdirməklə bərabər, onların bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnməsinə şərait yara-

dır, təlimin keyfiyyət göstəricilərinin yüksəlməsini təmin edir.

Yeni təlim texnologiyalarının üstün cəhətlərini prof. Ə.Ə. Ağayev belə göstərir: "...dərs tam fəallıq şəraitində keçir, təkcə müəllim deyil, şagirdlər də yaradıcılıq axtarışında olurlar, müstəqil düşüncə tərzi formalaşır, təşəbbüskarlıq, yeniliyə meyillilik güclənir" (1, s. 89).

Hazırda müasir pedaqoji praktikada daha geniş tətbiq olunan şəxsiyyətyönlü-inkişafetdirici pedaqoji texnologiyalar aşağıdakılardır:

- 1) Əməkdaşlıqla təlim texnologiyası;
- 2) Layihələr metodu ilə təlim texnologiyası;
- 3) Modulla təlim texnologiyası (3, s. 12).

Əməkdaşlıqla (kollektiv) təlim texnologiyasının əsas anlamı uşaqların birlikdə öyrənməsidir. Bu təlim texnologiyası XX əsrin 80-ci illərində yaradılmışdır. Kollektiv təlim texnologiyası ABŞ və İsrail pedaqoqları Ravin və onun şagirdləri tərəfindən işlənib hazırlanmışdır. Kollektiv qarşılıqlı təlim texnologiyasının bir sıra üstün cəhətlərini qeyd etmək olar:

1) Müntəzəm şəkildə təkrar olunan çalışmalar nəticəsində şagirdlərdə məntiqi təfəkkür və anlama vərdisləri təkmilləşir.

2) Şifahi nitq prosesində və görülmüş işlərin müzakirəsi zamanı şagirdlərin fikri fəaliyyət vərdisləri inkişaf edir, əvvəllər qazandığı təcrübə və bilikləri aktuallaşır.

3) Qruplarda işləyən hər bir uşaq özünü sərbəst hiss edir, təlim tapşırıqlarını özünəməxsus tempdə yerinə yetirir.

4) Uşaq həm öz işinin, həm də kollektivin işinin nəticəsi üçün məsuliyyət daşıyır.

5) Uşaqda öz şəxsi keyfiyyətlərini, imkan və qabiliyyətlərini qiymətləndirmək bacarığı formalaşır (3, s. 12-13).

Bu metodda qrupun əsas üzvləri olan uşaqlar mövzu üzərində yoldaşları ilə birlikdə əlaqəli şəkildə işləyərək, tapşırıqları yerinə yetirirlər. Onların yerinə yetirilməsi üçün ayrılan vaxt isə müxtəlif olur. Qrupda olan uşaqlar çalışırlar ki, verilən tapşırığı və materialları düzgün şəkildə mənimsəyə bilsinlər. Bu təlim metodu zamanı müəllimin əsas vəzifəsi uşaqları bilməməkdə, yaxud bacarmamaqda günahlandırmaq deyil, onlara düzgün yol göstərməkdir.

Layihələr metodu ilə təlim texnologiyası XX əsrin 20-ci illərindən ABŞ-da Con Dyui və onun şagirdi Kill Patrın tərəfindən işlənib hazırlanmışdır. Bu metodun əsas mahiyyəti uşaqların əldə etdikləri biliklərin həyatda onlara lazım olmağını göstərməkdir. Tədris prosesində şagirdə tanış olmayan, onun üçün əhəmiyyət daşıyan, real həyatdan götürülmüş ən vacib problemin həlli, onun malik olduğu və əldə edəcəyi biliklərdən istifadə etmək öyrədilir. Müəllim yeni informasiyaların alınma mənbəyini göstərə bilir və bu informasiyadan necə axtarmağın mümkün olduğunu deyə bilir, uşağı istiqamətləndirə bilir (3, s. 14).

Geniş maraq göstərilən yeni pedaqoji texnologiyalardan biri də modulla təlim texnologiyasıdır. Bu təlim texnologiyasında uşaqların müstəqil olaraq təlim prosesində və məşğələdən sonrakı vaxtlarda modullu iş prosesi zamanı konkret təlim məqsədlərinə nail olmağı nəzərdə tutulur.

Son dövrlər geniş yayılmış, yenilikçi müəllimlər tərəfindən tətbiq edilən bir sıra interaktiv metodlar vardır. Bunlara misal olaraq simulyasiya və rollu oyunlar, tap görüm, tap-tapmaca, mən kiməm?, hərəkətli oyunlar, didaktik oyunlar, əqli hücum, nağıletmə, müzakirə, şaxələndirmə (klaster), söz assosiasiyası, problemləli vəziyyət, suallar metodlarını sadalaya bilərik.

Simulyasiya və rollu oyunlar: Bəzən bu iki iş üsulunu eyni cür təqdim etsələr də, əslində, onlar arasında fərq vardır: rollu oyunda olduğu kimi, simulyasiyada da uşağa bir xəyali situasiya verilir, sadəcə rollu oyunda o başqasını canlandırdığını təsəvvür etdiyi halda, simulyasiyada özünü oynayır. Rollu oyun hər hansı bir problemə müxtəlif nöqtəyi-nəzərdən yanaşma-

lardan ibarətdir. Simulyasiya isə imitasiya, təqlid etmək, fəaliyyət və hadisələri yalandan yaratmaq deməkdir. Hər iki üsulda iştirakçılar müxtəlif rollarda olurlar və hər hansı bir hadisəni həmin mövqedən qiymətləndirirlər. Rollu oyun zamanı uşaqlar problemə başqasının gözü ilə baxır, vərdiş etdiyi stereotiplərdən uzaqlaşır (2, s. 97).

Tap görün: Bu üsul həm kinestetik, həm də linqvistik intellektə olan şagirdləri eyni anda təlimə cəlb edə bilər. Belə ki, oyunda bir tərəf sözsüz, jest və mimikalardan istifadə edərək verilmiş anlayışları izah etməyə, digər tərəf isə bu sözsüz tapmacanı həll etməyə çalışır. Tap görün metodunu tətbiq edən zaman uşaqlardan biri qarşıya çıxarılır və onlara keçilmiş mövzulardan tərtib edilmiş söz, anlayışlar siyahısı verilir. Uşaqlardan biri bu siyahını sözlərdən istifadə etmədən, hərəkətlərlə digər uşaqlara izah etməyə çalışır. Qalan uşaqlar isə izah olunanları tapmağa çalışırlar (2, s. 105).

Müasir təlim texnologiyalarından məqsədyönlü istifadə edilməsi, fəal/interaktiv metodların düzgün seçilməsi məşğələlərin daha emosional və daha maraqlı keçirilməsini təmin edir. Fəal/interaktiv üsullardan istifadə zamanı uşaqların idrak fəallığının təmin edilməsi diqqət mərkəzində saxlanılır.

Məqalənin aktuallığı. Uşağın şəxsiyyət kimi formalaşmasında məktəbəqədər təhsilin böyük rolu vardır. Bu təhsil uşaqlarda müəyyən qaydaları, məktəbə hazırlıqları və digər məsələləri özündə birləşdirir. Amma bir sıra hallarda bu kimi vərdişlərin uşaqlara mənimsədilməsində müəyyən problemlər yaranır. Məqalənin də aktuallığı onun məhz bu kimi vacib bir mövzuya həsr olunması ilə bağlıdır.

Məqalənin elmi yeniliyi. Məqalədə məşğələlərin təşkilinin məktəbəqədər yaşlı uşaqların təlim-tərbiyəsində rolundan danışılmaqla yanaşı, eyni zamanda maraqlı məşğələlərinin təşkili zamanı yenilikçi müəllimlər tərəfindən tətbiq olunan müasir təlim texnologiyalarından və interaktiv/fəal təlim metodlarından bəhs edilir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədən orta ixtisas və orta ümumtəhsil məktəblərinin müəllimləri, tələbə və magistrantlar istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Abbasov Ə.M., Cavadov İ.A., İbadova və b. Kurikulum bələdçisi: İzahlar və tətbiqlər. Bakı: Elm və təhsil, 2019.
2. Həsənov İ., Rüstəmov A., Babayeva N. Kurikulum. Metodika. Pedaqogika. Bakı: Mücrü, 2020.
3. Nəzərov A.M. Müasir təlim texnologiyaları: Dərs vəsaiti. Bakı: ADPU-nəşriyyatı, 2012.
4. <https://baku.edu.gov.az/upload/file/mektebeqder-tehsilin-kurikulumu-layihel.pdf>

A.З. Гулиева

Использование современных технологий обучения в организации занятий по интересам

Резюме

В статье рассматривается роль организации урока в воспитании дошкольников, а также современные технологии обучения и интерактивные/активные методы обучения, используемые педагогами-новаторами при организации уроков по интересам. Использование современных технологий обучения в организации занятий по интересам.

A.Z. Guliyeva

**Use of modern training technologies
in the organization of interest sessions**

Summary

The article discusses the role of lesson organization in the education of preschool children, as well as modern learning technologies and interactive/active learning methods used by innovative teachers in the organization of interest lessons.

Use of modern training technologies in the organization of interest-based sessions.

Redaksiyaya daxil olub: 28.04.2022